

Dubbelmoralens fundament

Jan Tullberg

Manuskript snarlik artikel publicerad i

Nyliberalen

Nummer 2, 1995

Dubbelmoralens fundament

Jan Tullberg

Redan långt innan Jesus kritiserade fariséerna för att förespråka en moral och leva efter en annan, har dubbelmoralen kritiserats. Så enligt som den fördömts och bespottats borde den vara död för länge sedan. Syftet med denna artikel är inte att allmänt moralisera över dubbelmoral, vilken ingen öppet försvarar, utan i första hand att analysera varför den lever vidare i största välmåga.

En uppfattning som stöds med stor enighet är att ”man skall leva som man lär”. De flesta är överens om önskvärdheten av att inte bara tala för, utan också leva efter en hög och god moral. Man måste dock vara klar över att detta inte är någon fundamental kritik mot dubbelmoralen. Alla dess tystlåtna förespråkare håller med så här långt.

Dubbelmoralisten, "den falske", skall dock inte bara jämföras med "den gode", utan framför allt med "den vanlige", en person som inte handlar som ett högaktat föredöme, men inte heller utger sig för att vara det. Argumentet för dubbelmoral är att "den falske" även om han inte orkar leva upp till de högre idealen i alla fall stöder dem. Kanske kan han få andra att bete sig lite bättre genom sin propagandainsats? Dubbelmoralens anhängare anser att det är bättre att vara "den falske" än "den vanlige". (Ett ännu viktigare skäl är att "den falske" kan åtnjuta "den godes" anseende, utan att göra de besvärliga insatserna.)

En än mer föraktlig person är "den låge", som propagerar för en moral i strid med gällande konventioner. Lite till mans gör vi väl den bedömningen. Vi vet att en rocksångare knarkar, men det väcker anstöt om han inte ens skäms; han borde väl åtminstone vara diskret och hålla tyst.

Den sista personen i detta galleri är "den avslöjade". Han är dubbelmoralist liksom "den falske", men en som drabbats av ett strålkastarljus som riktats på skillnaden mellan filosofisk teori och personlig praktik. Att sätta honom på sista plats speglar den vanligaste reaktionen. Redaktörer för hyresgästföreningen som myglar i bostadskön och antisex-predikanter som har förhållande med prostituerade kritiserar hårt. Att bryta sina egna budord ger kraftiga reaktioner. Om däremot predikanten fixat en våning genom kontakter eller redaktören gått på bordell skulle knappast sinnen upprörts i samma grad.

Problemet för dubbelmoralisten är att så länge han inte är avslöjad är han en respekterad "falsk", men som avslöjad ligger han sämre till än en nerdekad rockmusiker. Det är den risken som personen måste väga ihop med den möjliga fördelen för att bedöma lockelsen av att bräcka "den vanlige".

Det gängse sättet att nalkas dubbelmoralens problematik är att beklaga att alla inte är som "den gode" och den lösning som föreslås är en intensivare propaganda för att leva efter "den godes" normer. Problemet med detta är att skillnaden mellan "den gode" och "den vanlige" blir ännu mer betydelsefull och än fler blir motiverade av att låtsas ha dessa fina normer, dvs bli som "den

falske". Detta motverkas något av att "den avslöjade" kritiseras hårdare, men resultatet blir normalt att en stor koncentration på "den godes" förträfflighet ökar dubbelmoralen.

Jesus som prototyp för "den gode" inbjuder till dubbelmoral eftersom det är lätt att uttrycka sympati med det idealet, men svårt att efterleva; resultatet har onekligen blivit en slående skillnad i antalet eftersägare och antalet efterföljare. Det räcker inte att säga: "Anden är stark, men köttet är svagt", och mena att det är köttet det är fel på. En rimlig konklusion är att förlusten av andens höga ideal inte är någon egentlig förlust, då helgonambitioner främst ökar dubbelmoralen.

Inom alla filosofiska läror finns det dubbelmoralister, men vissa grupper är mer utsatta än andra. Om man tror att olika grupper är relativt lika vad gäller faktiska mänskliga kvaliteter, så är det rimligt att se ett samband: höga etiska mål skapar en bred klyfta till faktisk tillämpad moral. Ju svårare det är att leva upp till "den gode" och ju viktigare det är, desto fler "den falske" får vi. Utifrån det perspektivet är kristna en grupp med förväntad hög andel dubbelmoral. Det är också en vanlig uppfattning att så är fallet.

Hur förhåller det sig med socialister? Det talas ofta, gripande och länge om omtanke om de svaga och andra självupppoffrande teman. De flesta socialister anser att detta gör dem bättre än de "politiskt omedvetna". Beteendemässigt är det oftast bara någon symbolmässig konsumtion som särskiljer, en skillnad som med svårighet kan imponera på någon. Socialisternas moraliska pretentioner får allt svårare att tas på allvar.

I all typ av högstämmd uppmuntran till generositet ligger alltid en lätt fördold lockelse. Finns det en generös givare så finns det en favoriserad mottagare. Bisatsen kan vara väl så viktig som huvudsatsen. Ingen underprivilegierad missar den delen av budskapet; den predikade oegennyttan kan ju komma någon till godo. Vem? Agitationen för omtanke med andra är bara en del av budskapet; lockelsen med privilegier för de egna målgrupperna är ofta än mer publikdragande.

Att ha rättigheter som står i balans med skyldigheter begränsar möjligheterna på ett trist sätt; ambitioner och förhoppningar överträffar allt som oftast talang, kunskap, uthållighet och arbetsvilja. Drömmar om klippet finns i många former; att lyckas få något utan en motsvarande prestation. Det är intressant om man kan få en fördel, som s k social rättighet eller gudomlig nåd, genom tur eller smartness. Partiet, Lotto, Galne Gunnar och Kyrkan har i detta hänseende samma budskap fast det uttrycks mycket olika.

En hörnsten i mänsklig socialitet är samarbete till egen nytta, inte att offra sig för andra. Samarbete behöver inte så mycket propagandistiskt stöd, utan har ju givna fördelar, från stenålderns jaktlag till dagens projektgrupper. Den bärande tanken är just samverkan för gemensamma mål, dvs gruppegoism och reciprocitet är riktigare benämningar än broderskärlek och solidaritet. Syftet med en seriös moral bör rimligtvis vara att stödja den typen av samarbete och att lösa intressekonflikter. Istället har moralfilosofin blivit en lekhage för egocentrisk sentimentalitet och en inställsam reklammoral. Ju orimligare krav desto finare att uttrycka sympati för dem.

Under en tid har utvecklingen gått emot dubbelmoralen; de ideal som hyllas har blivit mer realistiska, och tomt moraliserande har haft svårare att göra intryck och kritiserats oftare. Många

tycker att detta är en beklaglig utveckling. I uppfattningar som "klimatet hårdnade på 80-talet" menar många just att synen på ideella uttalanden förändrats till en mer kritisk inställning.

För 20 år sedan var ett uttalande av en ung man att "om jag vore läkare så skulle jag åka till Afrika" en säker poängplockare. Även om personen blev läkare och aldrig åkte till Afrika, så gav den uttalade ambitionen anseende. Det var vanligt att ge inte bara en välkamouflerad "falsk", utan också en "avslöjad" bättre anseende än "den vanlige". I vår tid gör nog den eventuelle Afrikaresenären klokt i att ha lite seriösare planer innan han kan hoppas på några moraliska poäng för en framförd intention; det är större risk för ett ironiskt småleende istället för ett beundrande stöd. Den utvecklingen är ett moraliskt framsteg, för det finns inga rationella skäl mot dubbelmoral om också en avslöjad dubbelmoralist bemöts med högaktning: "Han hade tyvärr inte förmågan, men den goda viljan är värdefull i sig". Ingen attityd är mer omoralisk i ordets egentliga bemärkelse än ett sådant hyckleri. Vill man bekämpa dubbelmoral gäller det att se till att straffet för "den avslöjade" förblir hårt och att "den falske" löper en stor risk att bli ertappad och omklassad till "den avslöjade".

Politiker är en viktig grupp som dessvärre också är en riskgrupp för dubbelmoral. Visar de tendenser till att vara som "den vanlige" så räcker detta inte till; åtminstone är det en vanlig uppfattning. Politikerna skall inte bara förespråka en bra politik, utan de skall också vara personliga föredömen. De känner sig manade att framstå som "goda", men om fasaden spricker med ett brev, en älskarinna eller ett avdrag så går ridån ner.

För människor vi känner väl har däremot moraliska uttalanden en rätt begränsad roll för vår bedömning. Vi klassar inte en vän som generös för att han talar för mer u-hjälp, eller ambitiös för att han är emot 6-timmars arbetsdag. Vi dömer efter handlingar, inte efter uttalade moralprinciper för samhället. Av detta bör man dock inte dra slutsatsen att allt tal om moralregler är skenheligt och oväsentligt prat. Vi ställs alla inför en stor mängd beslut som vi endast kan hantera genom att använda några uttalade eller outtalade beslutsregler. Sådana regler är betydelsefulla. Skall de vara till hjälp bör de stödja det rationella egenintresset genom att minska konflikter med andra människor. Detta är det centrala syftet för all god moral.

Ett helt annat syfte har de som placerar moralen i en egen dimension. Något kan anses rätt "ur moralisk synpunkt", men det betyder inte ens att personen själv utger sig för att handla så. Det rör sig om en tankelek där "det rätta" härleds ur några antagna premisser. En del personer ser sådana diskussioner som intellektuellt stimulerande, men det borde råda enighet om att de praktiska konsekvenserna är i det närmsta obefintliga. De indirekta negativa effekterna är dock stora för detta stöder öppet en ren dubbelmoral. Vad man "egentligen" borde göra tillåts dominera diskussionen om vad man reellt borde göra.

Vid personliga fadäser sägs ofta att idéerna inte skall belastas av en ofullkomlig supporter och detta är delvis riktigt. Det går dock inte att helt frikoppla ideologin från dess utövare. Hur länge kan man tro att kommunister felar, men att kommunism är en fin tanke? Är det inte uppenbart att det finns ett samband mellan brott och tanke, mål och medel? Receptet mot dubbelmoral är rimligtvis inte mer propaganda för en högre moral, utan mer realistiska moraliska ambitioner och mer spott och spe mot dubbelmoralister. Inser man att den som framstår som "den gode" för det mesta är "den falske", dvs "den avslöjade" när väl sanningen uppenbarats, så kanske dygderna

hos "den vanlige" framstår i en bättre dager.

Hittills har vi diskuterat dubbelmoralen som om den är en negativ konsekvens av en ambitiös men orealistisk moral. Den läsare som accepterat resonemanget så här långt bör dock reflektera över ett ytterligare steg. Det kanske är så att det är reklamvärdet i dubbelmoralen som är det primära; "den falske" är huvudpersonen och "den gode", som ju är betydligt ovanligare, får ses som en avvikare som inte förstått dubbelspelet, utan i en felbedömning tagit reklampratet bokstavligen.

En naturlig invändning mot ett sådant resonemang är att det ju är "den gode" som allmänt beundras. Vore det inte så bortfaller ju motivet för att spela god. Javisst är det "den gode" som är idealet, men skälet till hans popularitet är knappast att vi andra är altruister, utan att vi är egoister som hoppas komma i närheten av en Jesusgestalt som oegennyttigt hjälper oss utan att begära något i gentjänst. Vad som eftersträvas är favörer som vi inte gjort oss förtjänta av, men ändå hoppas på. Det förefaller mig vara ett betydligt mer högtstående projekt att verka för regler som ger människor det som de gjort sig förtjänta av. Är inte reciprok rättvisa moraliskt överlägset altruistiska favörer?

Dubbelmoralen kan inte ses som en önskad bieffekt till den högstämda moralen; en bieffekt som kan propageras bort. Den är en integrerad del som t.o.m. är den primära kraften. Är man verkligen emot dubbelmoral gäller det att gå emot de goda ideal som kastar en slagskugga över moraldebatten. Man bör då fundera på ifall det inte är riktigare att se helgon och martyrer som beklagansvärda avvikare istället för moraliska föredömen. Istället för luftiga illusioner borde en verklighetsnära reformism stå i centrum för moraldebatten.